

METROPOLITAN
U LISINSKOM

P. I. Čajkovski:
JOLANTA

B. Bartók:

**DVORAC
MODROBRADOG**

22. veljače 2015., 18:30 sati

The Met
ropolitan
Opera **HD**
LIVE

METROPOLITAN U LISINSKOM

P. I. Čajkovski:

JOLANTA

B. Bartók:

DVORAC

MODROBRADOG

Nedjelja, 22. veljače 2015., 18:30 sati

THE MET: LIVE IN HD SERIES IS MADE POSSIBLE BY A GENEROUS GRANT
FROM ITS FOUNDING SPONZOR

Neubauer Family Foundation

GLOBAL CORPORATE SPONSORSHIP OF THE MET LIVE IN HD
IS PROVIDED BY

Bloomberg

THE HD BROADCASTS ARE SUPPORTED BY

Toll Brothers
America's Luxury Home Builder

The Met
ropolitan
Opera

Petar Iljič Čajkovski
Петр Ильич Чайковский

JOLANTA/ ИОЛАНТА

Lirska opera u jednom činu
Libreto: Modest Čajkovski prema drami
Kong Renés Datter
(Kći kralja Renéa) Henrika Hertza

NEDJELJA, 22. VELJAČE 2015.
POČETAK U 18 SATI I 30 MINUTA.

Praizvedba:
Marijinski teater, Sankt Peterburg,
18./6. prosinca 1892.
Prva izvedba u Metropolitanu:
29. siječnja 2015.
Premijera ove izvedbe u Metropolitanu:
29. siječnja 2015.

Foto: Metropolitan Opera

RENÉ, KRALJ PROVANSE **Ilya Bannik**
ROBERT, VOJVODA OD BURGUNDIJE **Aleksej Markov**
GROF VAUDÉMONT **Piotr Beczala**
IBN-HAKIA **Elchin Azizov**
ALMÉRIC **Keith Jameson**

BERTRAND **Matt Boehler**
JOLANTA **Anna Netrebko**
MARTA **Mzia Nioradze**
BRIGITTA **Katherine White**
LAURA **Cassandra Zoé Velasco**

Tekst: ruski
Titlovi: engleski
Stanka poslije *Jolante*.

Béla Bartók

DVORAC
MODROBRADOG/
A KÉKSZAKÁLLÚ
HERCEG VÁRA

Opera u jednom činu
Libreto: Béla Balázs prema bajci *La Barbe bleue* (Modrobradi) Charlesa Perraulta

NEDJELJA, 22. VELJAČE 2015.
POČETAK U 18 SATI I 30 MINUTA.

Praizvedba:
Magyar Királyi Operaház
(Mađarska kraljevska opera), Budimpešta,
24. svibnja 1918.

Prva izvedba u Metropolitanu:
10. lipnja 1974.
Premijera ove izvedbe u Metropolitanu:
29. siječnja 2015.

MODROBRADI **Mihail Petrenko**
JUDITH/JUDITA **Nadia Michael**

Tekst: mađarski
Titlovi: engleski
Svršetak oko 22 sata.

ZBOR I ORKESTAR METROPOLITANA
ZBOROVOĐA **Donald Palumbo**
DIRIGENT **Valerij Gergijev**
REDATELJ **Mariusz Treliński**
SCENOGRAF **Boris Kudlicka**
KOSTIMOGRAF **Marek Adamski**
OBLIKOVATELJ RASVJETE **Marc Heinz**
OBLIKOVATELJ VIDEOPROJEKCIJA **Bartek Macias**
KOREOGRAF **Tomasz Wygoda**

JOLANTA

Foto: Metropolitan opera

SADRŽAJ

Kralj Provanse René uzdaje se u maurskog liječnika Ibn-Hakiju da će uspjeti izliječiti njegovu kćer Jolantu. Ibn-Hakia mu odgovara da je to moguće uz dva uvjeta: da djevojka dozna da je slijepa i da sama osjeti snažnu želju za ozdravljenjem.

U vrt u kojemu je Jolanta brala cvijeće i ubrzo zaspala, ulaze Robert, burgundski vojvoda, i Vaudémont, burgundski vitez. Robert je zaručen s Jolantom koju nikada nije vidio, ali voli drugu djevojku i želio bi da ga kralj oslobodi zaruka.

Vitezovi pronalaze usnulu Jolantu čija ljepota odmah zanese Vaudémonta. Bojeći

se da je tolika ljepota djelo vještica, Robert odlazi i ostavlja prijatelja. U duetu Jolante i Vaudémonta koji slijedi, i glavni je dio opere, Vaudémont shvaća da je djevojka slijepa, tješi je i sa zanosom joj govori o ljepoti sunčeva svjetla. Kralj je iznenađen prizorom. Ibn-Hakia zna da će ljubav prema Vaudémontu dati djevojci onu snagu koja joj je potrebna da joj on svojim liječničkim moćima vrati vid. Jolanta je sretna. Uz vid koji će joj omogućiti da uživa u svjetlu, stekla je i Vaudémontovu ljubav i njih će se dvoje vjenčati. Sretni otac pristaje na njihov brak. Opera završava simboličnim trijumfom svjetla i vida, do kojega je dovela ljubav.

VEČERAŠNJI INTERPRETI

Jolantu, svoju 17. ulogu u Metu, tumači ruska sopranistica **Anna Netrebko** (1971.), *Glazbenik godine* 2006. i prema časopisu *Musical America* „superstar 21. stoljeća“. Debitirala je 1993. kao Susanna u Mozartovu *Figarovu piru* u Marijinskom teatru u Petrogradu pod ravnanjem Valerija Gergijeva, koji je postao njezin vokalni mentor. Slijedile su Amina u *Mjesečarki*, Pamina u *Čarobnoj fruli*, Rosina u *Seviljskom brijaču* i Lucia di Lammermoor. Godine 1994. pjevala je Kraljicu noći u *Čarobnoj fruli* u Rigi, 1995. prvi put nastupila je u Sjedinjenim Američkim Državama – u San Franciscu je pjevala Ljudmilu u operi *Ruslan i Ljudmila* Mihaila Glinke. U Metropolitanu je prvi put nastupila 2002. kao Nataša u operi *Rat i mir* Sergeja Prokofjeva i iste je godine pjevala Donnu Annu u *Don Giovanniju* na Salzburškim svečanim igrama

pod ravnanjem Nikolausa Harnoncourta; 2003. bila je Violetta u *Traviati* u Münchenu i Donna Anna u Covent Gardenu. Donnu Annu pjevala je i na otvorenju sezone 2011./2012. u Scali. *Traviata* na Salzburškim svečanim igrama 2005. dovela ju je u najuži vrh najvećih opernih zvijezda današnjice. U Metropolitanu je ostvarila oko 150 nastupa. U *Met Live in HD* doživjeli smo je kao Luciju di Lammermoor, Antoniju u *Hoffmannovim pričama*, Norinu u *Don Pasqualeu*, Annu Bolenu, Massenetovu Manon, Adinu u *Ljubavnom napitku*, Tatjanu u *Evgeniju Onjeginu* i Lady Macbeth. Njezini su najveći noviji uspjesi: 2014. pjevanje olimpijske himne na otvorenju Zimskih olimpijskih igara u Sočiju, gradu pokraj njezina rodnog Krasnodara, i Leonora u *Trubaduru* na Salzburškim svečanim igrama. Godine 2004. dobila je naslov *Narodnog umjetnika Rusije*. Veaudémont je poljski tenor **Piotr Beczala**

Foto: Metropolitan opera

Anna Netrebko

(1966.). Karijeru je počeo u Linzu, nastavio u Zürichu, a nastupom 2004. u Covent Gardenu u ulozi Talijanskog pjevača u *Kavaliru s ružom* počela je njegova međunarodna karijera. U Scali je prvi put nastupio 2006. kao Vojvoda od Mantove u *Rigolettu*, u istoj se ulozi iste godine predstavio i publici Metropolitana, a sljedeće, 2007. za Vojvodu je dobio nagradu Opernog festivala u Münchenu. Živa snimka *Traviate* iz Münchena pod ravnanjem Zubina Mehte u kojoj je pjevao Alfreda nominirana je 2008. za nagradu Grammy. U Metu je otvorio više od osamdeset nastupa. Pjevao je još Rodolfa u *La Bohéme*, Romea u *Romeu i Juliji* te Edgarda u *Luciji di Lammermoor*, Des Grieuxa u *Manon*, Vojvodu od Mantove, Lenskog u *Evgeniju Onjeginu* i Kneza u *Rusalki*, koje smo gledali i slušali u *Met Live in HD*. U Verdijevoj godini nastupio je na premijerama *Rigoletta* u Metu i *Traviate* u Scali.

Foto: Metropolitan opera

Piotr Beczala

O SKLADATELJU

Petar Iljič Čajkovski rođen je 7. svibnja prema gregorijanskom (25. travnja prema julijanskom kalendaru) 1840. kao drugi sin Ilje Petroviča Čajkovskog i Aleksandre Andrejevne, rođene d'Assier, u malome mjestu Kamsko Votkinsku u podnožju Urala, gdje se njegov otac s obitelji doselio da bi preuzeo mjesto upravitelja tamošnjeg rudnika željeza. Prve glazbene spoznaje stekao je od majke koja je rado svirala klavir, iako je bila sasvim prosječnih pijanističkih sposobnosti. To su bili njegovi prvi i zapravo jedini glazbeni poticaji u djetinjstvu. No glazba je bila imanentna njegovoj prirodi i osjećao ju je cijelim bićem. Bila je to nevjerojatna strast koja se uspjela održati bez njegovanja i sustavne naobrazbe. Presudan utjecaj na dječakov razvoj imala je guvernanta Fanny Dürbach, Francuskinja, koja je kao dvadesetdvogodišnjakinja u kuću došla godine 1844. Na njezin nagovor počeo je učiti klavir. Fanny je djeci nastojala približiti francusku književnost i kulturu, u čemu su poslije mnogi vidjeli ishodište umjetnosti Čajkovskog i nekih njezinih značajki – odmjerenosti i rafinmana. Sredinom 19. stoljeća glazbeni život u Rusiji bio je isključivo u rukama stranih glazbenika, njemačkih, francuskih, talijanskih. Bilo je nezamislivo da se član bolje ruske obitelji posveti tom zvanju, jer je bilo društveno potpuno nepriznato. U najboljem slučaju nadareni pojedinci postajali su dobro obrazovani amateri. Tako su i roditelji Čajkovskog, i ne razmišljajući o nekoj drugoj mogućnosti, 1850. upisali sina u Pravnu školu u Petrogradu. S devetnaest godina, mladi se Petar Iljič zapošljava u Ministarstvu pravde, ponukan ponajprije osjećajem obveze prema obitelji. Otac, koji je ostao udovac, upao je u novčane neprilike, pa je dvojici najmlađe braće trebalo osigurati normalan život i školovanje. No dvije godine poslije dugo potiskivana ljubav

Petar Iljič Čajkovski

prema glazbi izbija svom snagom i Čajkovski počinje uzimati privatne sate harmonije i kontrapunkta kod Nikolaja Ivanoviča Zarembe (1821-1879). Godine 1862. upisuje se na novootvoreni petrogradski Konzervatorij kao jedan od prvih studenata i kod Zarembe nastavlja studirati kompoziciju i harmoniju. Napušta dotadašnju službu i potpuno se posvećuje glazbi. Obitelj nije s naklonošću dočekala tu odluku.

Taj čin definitivnog životnog opredjeljenja Čajkovskog treba, naravno, ponajprije gledati u unutarnjoj pobudi, ali i u svjetlu aktualnih zbivanja na ruskoj glazbenoj sceni. To su godine osnivanja Ruskoga glazbenog društva, konzervatorija u Petrogradu i Moskvi te izražajnijeg zahtjeva mladih skladatelja da stvaraju glazbeni govor koji će biti temeljen na značajkama narodne glazbe, onako kako je to pokazao Mihail Glinka (1804-

1857). U vrtlogu dviju opozicijskih struja koje dominiraju Petrogradom tih godina, Čajkovski je – upisavši Konzervatorij – i ne znajući pristupio onoj akademskoj. Takav korak ne treba promatrati jednostrano, jer je Konzervatorij bila jedina institucija koja je nudila solidnu glazbenu naobrazbu. A Čajkovski je od najmlađih dana – još kad je kao desetogodišnji dječak slušao s majkom u Marijinskom teatru operu *Život za cara* (kod nas izvođenu kao *Ivan Susanjin*) – gajio veliko i istinsko poštovanje prema Glinki. Ujedno, cijelim svojim bićem i budućim stvaralaštvom te simpatijama prema skladatelju, dirigentu i pijanistu Miliju Balakirjevu (1836-1910) i njegovim istomišljenicima, pokazat će da je nedjeljivo vezan za rusku zemlju i njezin folklor. Odmah nakon diplome Čajkovskom je 1866. ponuđeno mjesto profesora harmonije na moskovskom Konzervatoriju. Pedagoški rad nije ga zadovoljavao jer ga je sputavao u slobodi stvaralaštva. Kad mu je 1878. bogata udovica Nadežda Filaretovna von Meck (1831-1894) ponudila redovitu mjesečnu novčanu potporu, on je to bez previše oklijevanja prihvatio, napustio Konzervatorij i od tada se posvetio isključivo skladanju. Gledajući u Mihailu Glinki – kao i mnogi drugi skladatelji – oca ruske glazbe, Čajkovski je već na početku karijere nastojao slijediti njegov put. Upravo je u operi vidio najpogodniji oblik kojim će moći izraziti nacionalne osjećaje i vezu s ruskim glazbenim folklorom. Skladao je opere s promjenjivim uspjehom. Pogrešno odabrana tema kao i loši libreti uzroci su neuspjeha većine njegovih opernih radova i, premda je napisao deset opera, samo dvije – *Evgenij Onjegin* i *Pikova dama* – mogu se smatrati remek-djelima koja su postala dio repertoara svjetskih opernih kuća. Prvi operni pokušaji Čajkovskog nastali su već nakon završenog studija kad je od 1867. do

1868. radio na operi *Vojvoda* (Воевода) prema drami *San na Volgi* Aleksandra Nikolajeviča Ostrovskog (1823-1886). Praizvedena 1869. u Boljšoj teatru u Moskvi, opera nije imala uspjeha ni kod publike ni kod kritike i nakon pete izvedbe skinuta je s repertoara. U izboru teme druga je opera, *Undina* (Ундина), bila uspješnija, ali zbog nesporazuma s ravnateljem Carskih kazališta, nikad nije postavljena na scenu. Razočaran, Čajkovski je uništio rukopis, a nekoliko sačuvanih odlomaka unio je u balet *Labuđe jezero*, *Drugu simfoniju* i scensku glazbu za *Snjeguročku* Ostrovskog.

Treća opera Čajkovskog, *Opričnik* (Опричник), praizvedena je 1874. u Marijinskom teatru u Petrogradu s velikim uspjehom. Skladatelj nije u nj bio toliko uvjeren. Prihvatio je negativnu kritiku člana „Moćne gomilice“, armijskog časnika, skladatelja i glazbenog kritičara Césara Cuija (1835-1918) i sam izjavio kako *Opričniku* nedostaje stila, radnje i nadahnuća. No opera već sadrži neke njegove osnovne preokupacije: motiv sudbine, ironije kojom se ona poigrava ljudskim osjećajima i životima te temu neostvarene ljubavi, koja će se naći u uvertiri-fantaziji *Romeo i Julija*, simfonijskoj fantaziji *Francesca da Rimini*, operi *Evgenij Onjegin* i nekim drugim partiturama. Radnja je smještena u Rusiju u doba vladavine Ivana Groznog. U njoj se osjeća istinska narodna atmosfera i oživljavanje prošlih vremena.

Četvrti pokušaj Čajkovskog na opernoj sceni bio je *Kovač Vakula* (Кузнец Вакула), nastao prema pripovijetki *Badnja noć* iz zbirke *Ukrajinske pripovijetke – Večeri u zaselku kraj Dikanjke* Nikolaja Vasiljeviča Gogolja (1809-1852). Priča iz ukrajinskog seoskog života, u kojoj se isprepliću realnost i mašta, stvarna stvorenja i nadnaravna bića, privukla je Čajkovskog pa je upravo njegova opera o toj temi jednoglasno dobila prvu nagradu na natječaju koji je objavila Carska opera. *Kovač Vakula* praizveden je

1876. u Marijinskom kazalištu s osrednjim uspjehom, ali je obnavljan sljedeće tri sezone. No Čajkovski je operu 1885. počeo prerađivati i dao joj naslov *Cipelice* (Черевички). Tako prerađene *Cipelice* praizvedene su 1887. u Boljšoj teatru u Moskvi. Prijam je bio mlak i opera se za skladateljeva života nije više izvela. Ali Čajkovski je u nju vjerovao. Uvriježilo se mišljenje da su *Cipelice* najsrdačnija, najvedrija, ali i najzanemarenija njegova opera.

A onda je posegnuo za opusom zacijelo najslavnijeg ruskog pjesnika – Aleksandra Sergejeviča Puškina (1799-1837) i stvorio svoja najbolja djela. Prvo je bilo *Evgenij Onjegin* (Евгений Онегин). Početkom siječnja 1878. pisao je svojem studentu u čije je kritičke opaske najviše vjerovao, skladatelju i pijanistu Sergeju Ivanoviču Tanejevu (1856-1915), koji je 1875. izveo u Moskvi njegov *Prvi koncert za klavir i orkestar* u b-molu i praizveo *Drugi* i *Treći koncert za klavir i orkestar*: „Svoje skromno djelo nisam čak želio ni opisati kao operu, nego kao 'lirske prizore'. Ako moje oduševljenje za *Onjegin* ističe ili razotkriva moju ograničenost, moju zaglupljenost, nerazumijevanje temeljnih zahtjeva koji se postavljaju pred operu, ispričavam se. Ali tvrdim da ta glazba proizlazi iz mojeg najskrovitijeg bića. Onima koji žele poslušati glazbeno oslikavanje jednostavnih, svakidašnjih i općeljudskih osjećaja, moja će opera, nadam se, pružiti zadovoljstvo.“ *Evgenij Onjegin* praizveden je u Malom teatru u Moskvi 29./17. ožujka 1879. Pripremili su ga studenti moskovskog Konzervatorija pod ravnanjem pijanista, dirigenta i skladatelja Nikolaja Gregoreviča Rubinsteina (1835-1881). Nakon *Onjegin*a Čajkovski je skladao *Djevicu Orleansku* (Орлеанская дева), poznatiju kao *Jeanne d'Arc*. Libreto je sam napisao prema istoimenoj tragediji Friedricha von Schillera, u ruskoj verziji jednog od najvažnijih ruskih

pisaca prve polovice 19. stoljeća, Vasilija Andrejeviča Žukovskog (1783-1852). Očaravala ga je dubina psihološke istine u karakteru naslovnog lika te je skladnom i uznositom glazbom dao otmjen i veličanstven portret francuske narodne junakinje. Praizvedba opere 1881. u Marijinskom kazalištu bila je vrlo uspješna. Dirigirao je slavni češki dirigent Eduard Francevič Nápravník, kojemu je djelo i posvećeno. Među solistima bio je bas Fjodor Stravinski (1843-1902), otac Igora Stravinskog, koji će nastupiti i u *Mazepi*. *Djevice Orleanske* prva je opera Čajkovskog koja se čula izvan Rusije – 1882. u Pragu.

Nakon *Djevice Orleanske* Čajkovski je ponovno posegnuo za Puškinom. Nadahnuće je našao u njegovoj poemi *Poltavska bitka*, a pozornost mu je privukao lik legendarnoga kozačkog atamana (ili hetmana) iz doba Petra Velikog, Ivana Stepanoviča Mazepe (1639-1709), jedne od onih povijesnih ličnosti koje su stotinjak godina privlačile maštu romantičara. Skladateljevo zanimanje usredotočeno je na Mazepin lik te na dramu stolnika i vrhovnog suca Ukrajine, Kočubeja, i njegove kćeri Marije, Mazepine zaručnice, pedesetak godina mlađe od njega. Privukla ga je vrlo neobična ljubav, zanos mlade djevojke prema toliko od nje starijem čovjeku. Prema Mariji se odnosio s posebnom ljubavlju i iskrenim osjećajem i ukrasio je svim onim što za njega predstavlja ideal žene. *Mazepa* (Мазепа) je praizveden 1884. u Boljsoj teatru u Moskvi, a četiri dana poslije izveden je u Marijinskom kazalištu u Petrogradu.

Radnja osme opere Čajkovskog, *Čarobnice* (Чародейка), temelji se na istoimenoj drami Ippolita Vasiljeviča Špažinskog (1848-1917). Događa se potkraj 15. stoljeća u Nižnjem Novgorodu. *Čarobnica* je praizvedena 1887. u Marijinskom kazalištu. Dirigirao je skladatelj. Kritika je hvalila dirigenta, a obrušila se na autora. Slično je bilo i u Moskvi. U manjim

ruskim gradovima uspjeh je bio veći. Ondje je ta tragedija ljepote, ljubav pučanke i sina careva namjesnika bila vrlo privlačna tema. No određena hipertrofiranost i gomilanje događaja, pogotovo u završnom prizoru posljednjeg, četvrtog čina, od čega ima nekoliko varijanti, unatoč intenzitetu dramskih situacija i iskrenom lirizmu kojima je protkano cijelo djelo, nikako nije mogla učiniti *Čarobnicu* dijelom standardnog repertoara.

„Vjerujem da je *Pikova dama* (Пиковая дама) moje najbolje djelo“, napisao je Čajkovski dovršavajući je 31. ožujka 1890. u Firenci. A kad su mu prije predložili da sklada operu prema pripovijetki istog naslova njegova omiljenog pjesnika Puškina, odbacio je tu zamisao. No bilo je to prije nego što je skladao *Petu simfoniju*, dok je njegov brat Modest (1850-1916) priređivao libreto istog sižea za drugog autora – Nikolaja Semjonoviča Klenovskog (1853-1915), koji je tada bio dirigent u Boljšoju. Kad je Klenovski odustao od zamisli, Petar Iljič ipak je prihvatio libreto, otišao u Firencu i skladao operu u četrdeset četiri dana snažnog nadahnuća. Taj grozničavi i užurbani skladatelj rad jedinstven je u povijesti ruske opere. *Pikova dama* praizvedena je 19. prosinca 1890. u Marijinskom kazalištu u Petrogradu. Glavne su uloge tumačili Nikolaj Figner i njegova supruga Medea Mei. Dirigirao je Eduard Nápravník. *Pikova dama* je vrlo brzo došla u zapadni svijet. U Hrvatskoj se prvi put izvela u Zagrebu, 27. prosinca 1898. Na premijeri u bečkoj Dvorskoj operi 9. prosinca 1902., pod ravnanjem Gustava Mahlera, Groficu je pjevala 26-godišnja Osječanka Josie von Petru (1876-1907). Godine 1906. opera je izvedena u milanskoj Scali, a 1910. u njujorškome Metropolitanu pod Mahlerovim ravnanjem. Posljednja opera Čajkovskog, *Jolanta*, priča o slijepoj princezi, koju iznenadna ljubav potiče

na želju za životom, praižvedena je 1892., zajedno s baletom *Ščelkunčik* (Orašar), u Marijinskom kazalištu u Petrogradu.

Dana 6. studenoga/25. listopada 1893., nepunih godinu dana od praižvedbe *Jolante*, samo nekoliko dana nakon što je u Petrogradu ravnao praižvedbom svoje *Šeste simfonije*, na vrhuncu karijere, Čajkovski naglo umire od kolere u pedeset četvrtoj godini.

Čajkovski je uspjeh upoznao postupno. Nisu ga mimoilazila razočaranja i nerazumijevanje. No sedamdesetih i osamdesetih godina 19. stoljeća njegova djela postala su općepoznata i cijenjena. Popularnost su mu potpuno učvrstile dirigentske turneje po Rusiji, Europi, Sjevernoj Americi. Ovacije koje su mu u Novom svijetu priređene, gostoljubivost i srdačnost kojima je dočekan, ostavile su snažan dojam na njega. Napisao je: „Takve prizore nisam doživio ni u Rusiji.“ Vanjski znakovi priznanja koje je doživio kao najistaknutiji ruski skladatelj svojega vremena su: Odličje svetog Vladimira koje mu je u travnju 1884. dodijelio ruski car Aleksandar III. te počasni doktorat Sveučilišta u Cambridgeu.

O životu Čajkovskog i njegovu djelovanju sačuvani su mnogi pisani dokumenti. Njegova bogata korespondencija, dnevnici te sjećanja suvremenika, predstavljaju ga u posve pozitivnom svjetlu. Pa kao što je njegova glazba profinjena, istančana, puna energije s povremenim dramatičnim probojima, takvim se pokazuje i skladateljev lik: naočit, elegantan, naobražen, dobrih manira, duhovit, s iznimno izraženim osjećajem skrbi i odgovornosti prema obitelji. Naravno, ne mogu se zanemariti melankolično-sentimentalni akcenti uzrokovani između ostalog skladateljevim neuspjesima i razočaranjima u privatnom i profesionalnom životu te iznimna – nerijetko isticana kao bolesna – senzibilnost iskazana još u djetinjosti dobi.

O DJELU

Kad je pristupio skladanju svoje posljednje opere *Jolanta*, Čajkovski je priznao bratu Modestu, koji mu je priskrbio libreto prema poetskoj drami *Kong Renés Datter* – Kći kralja Renéa – danskog pjesnika Henrika Hertza (1797-1870): „Srednjovjekovni vojvode, vitezovi i njihove gospe zaokupili su moju maštu, ali ne i srce.“ Ipak ga je oduševila romantizirana priča iz 15. stoljeća o životu Yolande de Bar, vojvotkinje od Lorraine (1428-1483) koja se udala za bratića Fredericka II., grofa de Vaudémonta (1420-1470). Ostao je posve dosljedan vlastitim životnim i umjetničkim afinitetima, s tom razlikom što je romantičarsko-depresivni karakter glazbe prilagodio sjetno-idiličnoj naravi sentimentalne priče. Njezin je završetak poentiran iznenadnim sretnim obratom koji kulminira u svečanom optimističkom finalu, izvanrednom primjeru ruskoga glazbenog romantizma, zahvalnička oda smirenja i sreće. Oduševila ga je priča o slijepoj princezi, koja na izričitu želju svojega kraljevskog oca ne smije doznati da se i po čemu razlikuje od svijeta koji je okružuje, a onda je iznenadna ljubav potiče na želju za životom, budi u njoj težnju da upozna svijet i vidi čovjeka kojega je zavoljela. Ključni odlomci opere su veliki duet *Jolante* i *Vaudémonta*, kad mladi ljudi otkrivaju svoju ljubav, i završni prizor. Ističe se nastup zbora tijekom očekivanja odluke, dok traje liječenje i dok *Jolanta* svim silama nastoji spasiti život voljenom čovjeku te, svojim ozdravljenjem, nagraditi njegovu požrtvovnost.

U uvertiri se pojavljuje sudbinski motiv koji je skladatelj razradio u svojem posljednjem djelu – *Šesto simfoniji* u h-molu.

PRAIŽVEDBA

Posljednja opera Petra Iljiča Čajkovskog – *Jolanta*, op. 69 – praižvedena je 18./6.

prosina 1892., zajedno s baletom *Ščelkuncik* (Orašar), u Marijinskom kazalištu u Petrogradu. Dirigirao je češki dirigent **Eduard Nápravník** (1839-1916) koji je četrdesetogodišnjim djelovanjem kao prvi dirigent Marijinskog teatra imao važnu ulogu u ruskom glazbenom životu u drugoj polovici 19. stoljeća. Glavne uloge Jolante i Vaudémonta pjevali su supruzi Figner. **Nikolaj Figner** (1857-1918) godinama je bio vodeći tenor Marijinskog teatra s velikim uspjesima i izvan Rusije. Na jednom od tih gostovanja u Italiji upoznao je buduću suprugu **Medeu Mei** (1859-1952). Ona je karijeru počela kao mezzosopran, a poslije je prešla u sopranski repertoar. Oboje su bili ne samo vrsni pjevači nego i izvrsni glumci, cjelovite glazbeno-scenske osobnosti. Dok su bili u braku, nastupali su uglavnom zajedno. U siječnju 1893. *Jolanta* je na njemačkom jeziku izvedena u Hamburgu. Slijedile su izvedbe u Kopenhagenu i Stockholmu i u studenome

iste godine u Boljšoj teatru u Moskvi. Godine 1897. *Jolanta* je izvedena u Münchenu i u ožujku 1900. u bečkoj Dvorskoj operi pod ravnanjem Gustava Mahlera. Zatim se izvela 1907. u Bologni, 1929. u Oslu i Budimpešti, 1933. u Scarboroughu, Maine, u Sjedinjenim Američkim Državama i 1938. u Ljubljani. Pjevali su međunarodno poznati slovenski umjetnici Ksenija Vidali i Julij Betetto te budući prvak zagrebačke Opere Ivan Francl, tada još tenor. *Jolanta* je u Ljubljani ponovno izvedena 2004. pod ravnanjem hrvatskog dirigenta Loris Voltolinija. Opera je 1963. doživjela filmsku ekranizaciju.

OVO JE PRVA IZVEDBA OPERE U METROPOLITANU.

U HRVATSKOJ JOLANTA NIJE IZVEDENA.

DVORAC MODROBRADOG

SADRŽAJ

Modrobradi i njegova nova supruga Judita (u operi Judit) stižu u njegov dvorac ovijen tamom. Modrobradi je pita želi li doista ostati s njim. Nudi joj mogućnost da ode, ali ona je odlučna u tome da ostaje. Naređuje da se otvore sva vrata kako bi ušlo svjetlo u taj mračni prostor. Bit će to dokaz Modrobradove ljubavi. No Modrobradi to odbija učiniti jer su to osobna mjesta koja drugi ne smiju istraživati. Traži od Judite da ga voli, ali da ne postavlja pitanja. Judita ne odustaje i slama njegov otpor.

Otvaraju se prva vrata. To je soba sa spravama za mučenje umrljana krvlju.

Judita ustukne, ali znatiželja je goni da ude. Dosljedno Balázsovu jeziku simbola, prva soba predstavlja uzajamnost ljudske patnje – Modrobradi je proveo život ispunjen tegobama i razočaranjima pa su i oni koji su s njim dolazili u doticaj doživljavali isto. Želio je Juditu poštediti upravo te spoznaje, jer otkrivanje takvog iskustva opterećuje ljubav sažaljenjem. Druga vrata vode u sobu s oružjem na kojemu su krvavi tragovi. Zastrašujuća hladnoća ocjelnog oružja i zgrušane krvi cijena je hrabrosti. Treća vrata vode u u dvoranu u kojoj blistaju dragulji. Judita je zaslijepljena golemim bogatstvom,

ali kad zasljepljenost prođe, primjećuje da je sjaj dragulja potamnio od krvi. U nadi da još uvijek može spasiti ljubav za budućnost i očuvati povjerenje, Modrobradi daje Juditi ključeve četvrtih i petih vrata. Četvrta vrata vode u prelijepi vrt, no i on je natopljen krvlju: cvijeće najčišćih osjećaja također je prožeto tugom tragača. Iza petih vrata pruža se pogled na Modrobradovo prostrano krajevstvo. To je središnji prizor opere. Sve je sada osunčano, ali krv je uprljala bogatstvo, natopila vrt, a sablasni oblaci bacaju krvavo crvene sjene nad Modrobradovim kraljevstvom. Tajna njegovih čudnih moći zasjenjena je tamnom bojom krvi.

Tajna neriješene zagonetke tjera Juditu da zatraži preostala dva ključa. Modrobradi je moli da ne traži više: dvorac je najsvjetliji što može biti i neće postati svjetliji, ali Judita

ne odustaje. Kad je već otišla tako daleko, usprkos njegovim molbama, savjetima i preklinjanjima, otvorit će i pretposljednja, šesta vrata. Modrobradi postaje svjestan gubitka, glazba doseže vrhunac izražajnog intenziteta, nagoviješten je kraj. Nad dvorcem se nadvija sjena. To su prva vrata koja nije dotakla krv, iza njih je mirno srebrno jezero, jezero suza, simbol beskrajsne tuge koja je bit Modrobradova svijeta. On ponovo moli Juditu da ga jednostavno voli i više ne postavlja pitanja. Zadnja vrata moraju zauvijek ostati zatvorena. No Judita ne može odoljeti znatiželji i želi doznati tajnu konačnog objašnjenja. Njezina sumnja i ljubomora jače su od težnje da se prepusti ljubavi. Uporna je i pita ga za njegove bivše žene. Zatim ga optužuje da ih je umorio, natuknuvši da je njihova krv svugdje, da su njihove suze jezero,

a njihova mrtva tijela su iza zadnjih vrata. Na to joj Modrobradi pruža zadnji ključ.

Iza vrata su tri Modrobradove još žive žene, ukrašene krunom i draguljima, tri uzaludna pokušaja zblizavanja, pripadanja i ljubavi. Preplavljen osjećajima, Modrobradi kaže Juditi: „Prvu sam upoznao ujutro, drugu u podne, treću navečer. Tebe sam sreo noću.“ Odijeva je u plašt, krunu i dragulje. Judita razabire tragičnu poantu uzaludnog nastojanja u kojoj se njezina vlastita sudbina izjednačuje sa sudbinom Modrobradog i njegovih prethodnih lutanja, utjelovljenih u likovima triju žena. Sve su mogućnosti iscrpljene, povratka nema. Judita prihvaća svoj nakit, plašt i krunu, glava joj klone pod tim teretom i po mjesечеvoj zraci slijedi ostale žene kroz sedma vrata. Ona se zatvaraju za njom, a Modrobradi, ostavši sam, nestaje u potpunom mraku. Kao spomenik nedosegnutog ideala.

VEČERAŠNJI INTERPRETI

Modrobradog utjelovljuje ruski bas-bariton **Mihail Petrenko** (1975.), pobjednik natjecanja Plácido Domingo Operalia 2005. godine. Rođen u Lenjingradu, Petrenko je studirao na tamošnjem Konzervatoriju i još za studija pozvan je na Akademiju mladih pjevača u Marijinskom teatru. Profesionalno je debitirao u koncertnoj izvedbi Prokofjevljeve opere *Semjon Kotko*, a od 1998. vodeći je solist u Marijinskom teatru. Međunarodnu karijeru počeo je 2004. kao Hunding u *Walkūri* u Državnoj operi u Berlinu. Još 2002. prvi je put nastupio u Metropolitanu u manjoj ulozi u *Ratu i miru*. U Met *Live in HD* gledali smo ga i slušali kao Pimena u *Borisu Godunovu* i Galickog u *Knezu Igoru*. Juditu pjeva njemačka sopranistica **Nadja Michael** (1969.). Glazbu

Nadja Michael i Mihail Petrenko

je studirala u Stuttgartu i na Sveučilištu u Indiani. Karijeru je počela kao mezzosopran, a 2005. prešla je u sopranski fah. U njezinu su repertoaru neke od najtežih uloga dramskog soprana: Saloma, Lady Macbeth, Leonora u *Fideliju*, Cherubinijeva Médée, Marie u *Wozzecku*. Pjeva u najvećim svjetskim opernim kućama. U Metropolitanu je prvi put nastupila u ožujku 2012. kao Lady Macbeth i u njemu je ostvarila desetak nastupa.

IZVOĐAČI U OBJEMA OPERAMA

Valerij Gergijev (1935.), Moskovljanin, rodom iz Sjeverne Osetije, umjetnički je i generalni direktor Marijinskog kazališta u Petrogradu, današnjem Sankt Peterburgu, glavni dirigent Londonskog simfonijskog orkestra i umjetnički ravnatelj festivala „Zvijezde bijelih noći“ u Petrogradu. Nakon studija na petrogradskom, tada lenjingradskom Konzervatoriju od 1972. do 1977., debitirao je 1978. ravnajući njemu osobito dragom operom *Rat i mir* Sergeja Prokofjeva. Ravnatelj Marijinskog postao je 1988. godine. Međunarodnu afirmaciju počeo je stjecati 1991. *Borisom Godunovim* u Münchenu. U Metropolitanu je prvi put dirigirao u ožujku 1994. *Otella*, a od 1997. Metov je glavni gostujući dirigent. U njemu je osvario oko 170 nastupa, ravnajući 18 opera, uz *Otella*, Verdijevim *Don Carlom* i *Traviatom*,

Wagnerovim *Parsifalom*, *Ukletim Holandezom* i *Walkürom*, *Salomom* Richarda Straussa te djelima ruskih autora *Borisom Godunovim* i *Hovanščinom* Musorgskog, *Evgenijem Onjeginom*, *Pikovom damom* i *Mazepom* Čajkovskog, *Lady Macbeth Mcenskog okruga* i *Nosom* Šostakoviča, *Kockarom* i operom *Rat i mir* Prokofjeva, *Oedipusom Rexom* i *Slavujem* Stravinskog, te njegovim *Posvećenjem proljeća*. Godine 2006. Gergijev je dobio njemačku Nagradu *Karajan*.

Prvi put u Metropolitanu operu režira poljski filmski, kazališni i operni redatelj čije suvremene realizacije često izazivaju podijeljena mišljenja publike i kritike, ali uvijek izazivaju pozornost, umjetnički ravnatelj Varšavske narodne opere, **Mariusz Treliński**. Rođen 1962. u Varšavi, studirao je u Łódžu i diplomirao 1986. Redateljsku karijeru

Foto: Metropolitan opera

počeo je 1987. režijom dvaju filmova za televiziju. Režijom filma *Požegnane jeseni* (Zbogom jeseni) koji je požnjeo velik uspjeh 1990. na festivalu u Veneciji, proglašen je „umjetnikom vizionarske mašte“. Godine 1992. počeo je režirati dramu, a 1995. režirao je prvu operu na festivalu Varšavska jesen. Režijom *Madame Butterfly* 1998. postao je jedan od najzanimljivijih današnjih poljskih opernih redatelja, čija ostvarenja, najčešće u Varšavskoj narodnoj operi – Velikom (Wielki) teatru, redovito dobivaju ugledne poljske nagrade. Međunarodnu karijeru počeo je 2001. režijom *Madame Butterfly* u Washingtonu. Njegova operna zanimanja najčešće privlače remek-djela toga žanra koja želi predstaviti na drugačiji način, uglavnom uz suradnju scenografa **Borisa Kudlicke**.

O SKLADATELJU

Mađarski skladatelj **Béla Bartók** rođen je 25. ožujka 1881. u banatskom gradu Nagyszentmiklósu, tada u sastavu Austro-Ugarske Monarhije, od godine 1919. Sânnicolau Mare na krajnjem zapadu Rumunjske, u kojemu se stječu različiti folklorni idiomi: slavenski (slovački, srpski, hrvatski), romanski (rumunjski) i mađarski. Potječe iz obitelji mađarskog nižeg plemstva, a materinji jezik njegove majke bio je njemački. Iznimnu glazbenu nadarenost pokazivao je u najranijem djetinjstvu, s četiri godine već je svirao glasovir. Prve skladbe napisao je s devet godina, a s jedanaest je priredio prvi koncert u Požunu (današnjoj Bratislavi), kamo se nakon očeve smrti preselio s majkom i sestrom. Među djelima koje je izvodio na koncertu bila je i njegova kratka skladba *Tok Dunava*. Uskoro se upisao na Kraljevsku glazbenu akademiju u Budimpešti. Od 1899. do 1903. učio je klavir kod klavirskog virtuozu i vrsnog pedagoga, studenta

Béla Bartók

Franza Liszta, Istvána Thomána (1862-1940) i kompoziciju kod Jánoša Koesslera (1853-1926), njemačkog skladatelja i dirigenta koji je uglavnom djelovao u Mađarskoj. Bartók je ondje upoznao skladatelja Zoltána Kodályja (1882-1967) s kojim se trajno sprijateljiio i plodno surađivao. Razvio se u glasovirskog virtuozu i to je umijeće njegovao do kraja života. Godine 1903. skladao je svoje prvo veće orkestralno djelo, simfonijsku pjesmu *Kossuth*, u počast heroju mađarske revolucije 1848. Lajošu Košutu (1802-1894).

U to vrijeme dva su događaja utjecala na Bartókovo umjetničko oblikovanje. Upoznao je Richarda Straussa i počeo slušati narodne pjesme. Glazbeni folklor ga je toliko zaokupio da je godine 1905. počeo s Kodályjem skupljati narodne melodije. Zabilježili su

tisuće narodnih pjesama svoje uže domovine i susjednih zemalja. Prvo njegovo djelo u kojemu se već jasno nazire njegovo zanimanje za folklor je *Prvi gudački kvartet* u a-molu.

Godine 1907. Bartók je postao profesor glasovira na Kraljevskoj glazbenoj akademiji. Među njegovim najpoznatijim studentima bila su dva buduća slavna dirigenta: Fritz Reiner (1888-1963) i sir Georg Solti (1912-1997), rođen kao György Stern. Nije više odlazio na klavirske turneje po Europi i mogao se posvetiti skladanju. Istodobno je s Kodályjem marljivo skupljao narodne napjeve. Za razliku od tada ustaljenog mišljenja da se mađarski folklor temelji na ciganskim napjevima, što je razvidno iz Lisztovih *Mađarskih rapsodija* i *Mađarskih plesova* Johannesa Brahmsa, Bartók i Kodály otkrili su da se stare mađarske narodne melodije zasnivaju na pentatonskim ljestvicama, sličnim onima u folklornoj tradiciji srednje Azije, Anatolije i Sibira. Obojica su počela u svojim djelima primjenjivati ta otkrića. Bartók je počeo razvijati svoj skladateljski izričaj polazeći od kasnoromantičnih ishodišta i poznavanja suvremene europske glazbe, temeljeći ga na narodnom melosu. Genijalnim nadahnućem stvorio je jedinstven i neponovljiv, osebujan, originalan glazbeni jezik, ritamski briljantan, osebujnih harmonija na granicama slobodne atonalnosti. Bartók gotovo nikad ne citira narodne napjeve, ali njegova je glazba njima prožeta. Njegov potpuno moderni zvukovni senzibilitet daje takvoj narodno nadahutoj temi nova svojstva izvan domene čistoga folkloru. Pjesničko nadahnuće odjenuo je u savršeno tehničko ruho i postigao čaroliju zvuka u komornim skladbama, orkestralnim i vokalno-orkestralnim djelima.

Bartók je 1911. skladao svoju jedinu operu *A kékszakállú herceg vára* (Dvorac Modrobradog) i posvetio je svojoj prvoj supruzi

Márti. Mađarska umjetnička komisija odbacila ju je kao neprikladnu za scensko izvođenje. Činjenica da je njegovo djelo odbijeno, prilično ga je obeshrabrila; u sljedećih nekoliko godina skladao je vrlo malo, posvećujući najveći dio vremena skupljanju narodnih napjeva. Početak Prvoga svjetskog rata u tome ga je spriječio pa se posvetio skladanju. Prvi velik uspjeh doživio je njegov op. 13 – balet-pantomima u jednom činu *A fából faragott királyfi* (Drveni princ), na libreto libretista Dvorca Modrobradog Béle Balázsa, na kojemu je radio od 1914. do 1917. Praizveden u budimpeštanskoj Operi 12. svibnja 1917., balet mu je učvrstio ugled, a sljedeće godine izvedena opera *Dvorac Modrobradog*, koju je još 1917. počeo prerađivati, postat će jedna od najvećih opera 20. stoljeća. U to je vrijeme Bartók skladao i *Drugi gudački kvartet*, u kojemu se, kao i u *Drvenom princu*, osjeća utjecaj Claudea Debussyja. Međunarodni mu ugled donosi 1923. *Plesna suita* za orkestar. Nakon završetka Prvoga svjetskoga rata, koji je unio veliku promjenu u Bartókov vjerski svjetonazor, skladao je drugi balet-pantominu *A csodálatos mandarin* (Čudesni mandarin), op. 19, temeljen na priči mađarskog dramskog pisca i filmskog scenarista Melchiora Lengyela (1880-1974). Praizveden 27. studenoga 1926. u Kölnu, izazvao je skandal i skinut je s repertoara iz moralnih razloga. Suita iz baleta počela se izvoditi na koncertima. U njemu se osjeća utjecaj Igora Stravinskog, Arnolda Schönberga, ali i Richarda Straussa. *Čudesni mandarin* bio je velika predstava Baleta Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, s kojim je taj ansambl odlazio i na međunarodna gostovanja. Bartók je zatim skladao dvije *Sonate za violinu* koje pripadaju njegovim najkompleksnijim skladbama.

Godine 1923. Bartók se razveo od prve supruge i nakon dva mjeseca stupio u

novi brak sa svojom studenticom Dittom Pásztor (1903-1982), mlađom od njega dvadeset tri godine, koja će postati ugledna europska pijanistica. S njom je često zajedno koncertirao.

Bartók je nastavio skladati obrade mađarskih, slovačkih i rumunjskih narodnih napjeva. Nastaju *Treći i Četvrti gudački kvartet*, *Muzika za gudače, udaraljke i celestu* te *Divertimento za gudački orkestar*. *Peti gudački kvartet* nastao je 1934., a posljednji, *Šesti* 1939. godine.

Politička situacija u Europi se pogoršava, počeo je Drugi svjetski rat. Bartók je žestoki protivnik fašizma. Već je dolaskom nacizma na vlast prestao koncertirati u Njemačkoj i prekinuo je vezu sa svojim tamošnjim izdavačem. Njegova supruga je Židovka pa sluti opasnost. Šalje rukopise izvan zemlje i u listopadu 1940. oboje emigriraju u Sjedinjene Američke Države i nastanjuju se u New Yorku.

Uskoro im se pridružuje sin koji se unovačuje u Mornaricu Sjedinjenih Država i nastavak rata služi na Pacifiku.

Supruzi Bartók nastavljaju koncertnu djelatnost. Skladatelj snima za tvrtku Columbia. Uz potporu prijatelja sa Sveučilišta Columbia, sa suprugom priprema zbirku hrvatskih i srpskih narodnih pjesama. Žive vrlo skromno. Prijatelji im nude pomoć, što Bartók teško prihvaća. Počinje pobolijevati – u travnju 1944. dijagnosticirana mu je leukemija – ali stvaralačka snaga mu ne jenjava. Na skladanje ga potiču sunarodnjaci, violinist Joseph Szigety (1892-1973) i dirigent Fritz Reiner. Prihvaća narudžbu ruskog dirigenta, dugogodišnjeg voditelja Bostonskog simfonijskog orkestra, Sergeja Kusevitskog (1874-1951) i sklada *Koncert za orkestar*. Praizveden u prosincu 1944., *Koncert* postiže velik uspjeh i postaje

Foto: Metropolitan opera

Bartókovim najpopularnijim djelom. Slavni Yehudi Menuhin (1916-1999) moli ga da za njega sklada *Sonatu za violinu solo*. Godine 1945. Bartók dobiva američko državljanstvo i sklada *Treći koncert za klavir i orkestar*, ali ga potpuno ne završava, a *Koncert za violu i orkestar* ostaje u skicama.

Jedan od najvećih skladatelja 20. stoljeća umire 26. rujna 1945. u New Yorku, ne doživjevši svjetsku slavu koju su poslije stekla njegova djela. Gotovo pola stoljeća poslije mađarska vlada traži da njegovo mrtvo tijelo bude prevezeno u njegovu domovinu i 7. srpnja 1988. priređuje mu državni pogreb.

O DJELU

Francuska narodna priča o silovitom bretonskom plemiću Gillesu de Raisu (1405-1440) koji je imao običaj ubijati svoje žene (ispostavilo se da je ubijao djecu, a ne žene), poznata je u mnogo verzija, ali najpoznatija je ona u bajci *La Barbe bleue* (Modrobradi) iz zbirke *Histoires ou contes du temps passé* (Povijesti ili priče o prošlim vremenima) francuskog autora Charlesa Perraulta (1628-1703). To je priča o plemiću i njegovoj ženi koja pokušava izbjeći sudbinu svojih prethodnica. Libreto za tu jednočinku, koja traje oko sat vremena, Bartóku je priskrbio prijatelj, filmski kritičar, pjesnik i pisac, Židov njemačkih roditelja, Béla Balázs (1884-1949). Balázs je djelo prvotno zamislio 1908. za Zoltána Kodályja i izdao je libreto 1910. s posvetom obojici skladatelja. Balázsovo djelo mnogo duguje i drami *Ariane et Barbe-bleu* belgijskog pjesnika simbolista Mauricea Maeterlincka (1862-1949), prvi put objavljenoj 1899. u njemačkom prijevodu, prema kojoj je 1907. francuski skladatelj Paul Dukas (1865-1935) skladao istoimenu operu. Balázsov tekst postavlja u prvi plan skriveni smisao simboličnih značenja

Gilles de Rais

legende, razrađuje ga i tumači. Prihvatio je Maeterlinckovu koncepciju, u kojoj je nesumnjivom jasnoćom istaknut skriveni smisao uzroka stvarnog tijeka preuzete osnovne fabule: Modrobradi je osamljen u svojem dvorcu, opterećen iskustvima i gotovo nesposoban da zadovolji svoju snažnu potrebu za ljubavlju, ali jednako nemoćan da je se odrekne. Judita, koja ga voli, i nehotice ga neprestano upozorava na nemogućnost iznenađenja i novog života, utvrđujući u njemu svijest o prijetećoj sumnji. No on je u stanju smći toliko elementarne snage da nadom pobijedi sumnju. Težeći da stekne njegovu ljubav i nastojeći da mu se približi doznavanjem njegove prošlosti – koje se on

dragovoljno odrekao – Judita se zapravo udaljuje od njegove ljubavi. Završetak djela Balázs je preobličio za Bartóka kao govornu poemu, u duhu stare mađarske pučke balade. Naginjući modernom intelektualističkom izražavanju, sačuvao je, pa čak i osnažio, intenzitet pjesničkog doživljaja simbola, no iznimna dojmljivost i sinteza riječi i ugođaja zasluga je ponajprije Béle Bartóka.

Bartók je *Dvorac Modrobradog* skladao 1911., namijenivši ga natjecanju koje je sponzorirao budimpeštanski klub Lipótvárosi. Neke je preinake napravio 1912. za natjecanje koje je organizirao izdavač Rózsavölgy. Uspjeh je izostao, djelo je odbijeno kao nedovoljno scenično. Balázs nije odustajao, priredio je govornu izvedbu na kojoj je Bartók svirao. Skladatelj je prestao vjerovati da će doživjeti izvedbu svoje opere, ali ga je uspjeh *Drvenog princa* 1917. ohrabrio. Promijenio je kraj opere i u tom ju je konačnom obliku predstavio publici 1918. u Budimpešti.

Dvorac Modrobradog sinteza je svega onoga što se u Bartókovoj glazbi događalo do nastanka te opere. Asimilirajući razne poticaje i podređujući ih specifičnom originalnom izrazu, temeljenom na osobito širokom i temeljitom poznavanju nacionalnog folkloru, skladatelj je u *Dvorcu Modrobradog* uspio postići jedinstvenu simfoničnu simbiozu glazbenog i misaonog, s osebnim obilježjima starih tonaliteta u harmoniji i s upravo šokantno slobodnim tonskim efektima koji nikada nisu lišeni funkcionalnog značenja. Svaka soba ima posebnu boju i predstavlja neki simbol.

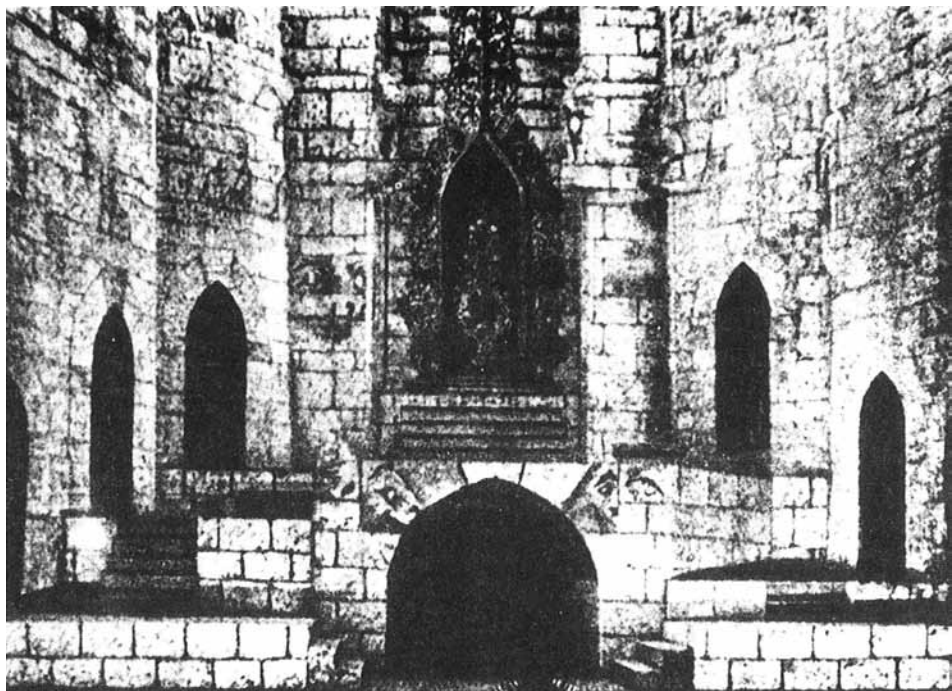
Skladatelj je zamislio kao uvod u djelo govoreni prolog koji izriče narodni pjevač, prema mađarskoj narodnoj tradiciji, no to se obično izostavlja. Glazba djela nije atonalna,

ali je često politonalna, katkad tonalna. Dominantan je interval male sekunde, motiv krvi, koji evocira tugu, nemir, opasnost, užas. Premda *Dvorac Modrobradog* i nije opera u klasičnom smislu – vrlo često se izvodi koncertno a da pritom ništa ne gubi, dapače, možda i dobiva na vrijednosti – iznenađuje i oduševljava maštoviti i originalni glazbeni idiom u kojemu je vjerno, dosljedno i potpuno sadržana svaka nijansa nadasve delikatnog i vrlo pretencioznog teksta koji protagonisti donose pretežito u deklamatorsko-recitativnom obliku.

Iako se *Dvorac Modrobradog* temelji na narodnoj priči, Bartókovo djelo je mnogo više od toga. Tu priču mađarski autor psihološki nadograđuje (neki misle da ima i psihoanalitičkih ili psihoseksualnih konotacija). *Dvorac* je scenska tonska poema, remek-djelo mađarskog simbolizma.

PRAIZVEDBA

Dvorac Modrobradog praizveden je 24. svibnja 1918. u Mađarskoj kraljevskoj operi u Budimpešti. Dirigirao je talijanski dirigent **Egisto Tango** (1873-1951), koji je tada djelovao u Budimpešti i ravnao praizvedbom *Drvenog princa*. Modrobradog je pjevao bas **Oszkár Kálmán** (1887-1971), koji je 1913. debitirao kao Sarastro u *Čarobnoj fruli*, član Opere u Budimpešti; dvadesetih je godina nastupao u Državnoj operi u Berlinu. Judita je bila **Olga Haselbeck**. Scenografiju je priredio političar i književnik Miklós Bánffy (1873-1950) koji je bio upravitelj Mađarskog državnog kazališta od 1913. do 1918. i uvelike se zauzimao za praizvedbe Bartókovih djela u Budimpešti. Nova vlast u Mađarskoj koja je došla poslije Prvoga svjetskog rata, predvođena admiralom Miklósom Horthyjem (1868-1957), htjela je

Praizvedba 1918.

da Bartók ukloni ime socijalista Balázsa kao libretista opere, ali Bartók nije htio dopustiti izvedbe bez Balázsova imena. Našavši se na crnoj listi nepoćudnih novoga režima, Balázs je napustio zemlju i emigrirao u Beč. *Dvorac Modrobradog* izveo se 1922. u Frankfurtu i 1929. u Berlinu. A onda je nestao s repertoara, sve do 29. listopada 1936. godine. Novi Modrobradi bio je jedan od najvećih mađarskih opernih umjetnika Mihály Székely (1901-1963) koji je od svojeg debija 1920. u ulozi Ferranda u *Trubaduru* do smrti ostao u Budimpeštanskoj državnoj operi i bio njezin vodeći solist. Juditu je pjevala mezzosopranistica Ella Némethy (1895-1961). Dirigirao je talijanski dirigent

Sergio Failoni (1890-1948), koji je od 1928. bio dirigent Opere. S ansamblom Budimpeštanske državne opere i Mihályjem Székelyjem, Failoni je 1938. predstavio *Dvorac Modrobradog* talijanskoj publici na festivalu Maggio Musicale Fiorentino. Američka publika upoznala je *Dvorac Modrobradog* u izvedbi Simfonijskog orkestra iz Dallasa pod ravnanjem Bartókova učenika Antala Dorátija, prema nekim izvorima 1949., a prema drugima 1946. Prva scenska izvedba djela bila je 2. listopada 1952. u njujorškoj Gradskoj operi. *Dvorac Modrobradog* izveden je 1948. u Zürichu, 1951. u Berlinu i u napuljskom Teatru di San Carlo pod ravnanjem Ferenc Fricsaya.

Karl Böhm ravnao je prvom izvedbom opere u Južnoj Americi 1953. u Teatru Colon u Buenos Airesu. Francuska je prvu izvedbu *Dvorca Modrobradog* doživjela također na koncertnom podiju 1950. u izvedbi orkestra Francuske radiotelevizije pod ravnanjem Ernesta Ansermeta, a prva scenska izvedba bila je 1954. u Opéri national du Rhin u Strasbourgu pod ravnanjem Ernesta Boura. Te je godine opera izvedena i u milanskoj Scali. Prva engleska izvedba bila je 16. siječnja 1957. u Rudolf Steiner Theatreu (prema drugim izvorima u Sadler's Wellsu) u Londonu na engleskoj turneji škotskog skladatelja Erika Chilshoma (1904-1965) na čelu Opernog ansambla Sveučilišta u Cape Townu, koji je osnovao i dugo ga vodio i u kojemu je nekoliko godina prije izveo djelo. Godine 1967. *Dvorac Modrobradog* upoznala je publika Teatra La Fenice u Veneciji. Austrijska premijera djela bila je 1978. na Salzburškim svečanim igrama. U londonskom Covent Gardenu ansambl Mađarske državne opere izveo je *Dvorac Modrobradog* 27. veljače 1989., a trinaest godina poslije, 2002. na repertoar ga je uvrstio ansambl Kraljevske operne kuće. Godine 1963. nastao je film za njemačku televiziju, u režiji glasovitog engleskog redatelja Mihaela Powella (1905-1970). Producent i nositelj uloge Modrobradog bio je američki bas-bariton Norman Foster (1925.). Juditu je tumačila urugvajska mezzosopranistica Ana Raquel Satre (1925-2014). Glazbu je snimio, kako je navedeno u podacima o filmu, Zagrebački simfonijski orkestar (Zagreb Symphony Orchestra) pod ravnanjem Milana Horvata. Orkestra pod tim imenom nije bilo u Zagrebu. Je li to mogla biti Zagrebačka filharmonija, čiji je Milan Horvat tada bio ravnatelj? Opera je 2005. prenesena na film i u Mađarskoj.

DVORAC MODROBRADOG U METROPOLITANU

Prva izvedba *Dvorca Modrobradog* u Metropolitanu bila je 10. lipnja 1974. Dirigirao je **Sixten Ehrling**, režirao **Bodo Igesz**, a glavne su uloge tumačili **David Ward** i **Shirley Verrett**. Opera se pjevala u engleskom prijevodu i izvodila iste večeri s Puccinijevim *Giannijem Schicchijem*. U novoj produkciji 16. siječnja 1989. pod ravnanjem Jamesa Levinea u režiji Görana Jarvefelta također se izvodila na engleskom, ali u prikladnijoj kombinaciji, sa Schönbergovim *Ertwartungom* (Očekivanjem). Protagonisti su bili Samuel Ramey i Jessye Norman. U samoj zgradi izvela se 22 puta, a dvije sljedeće izvedbe bile su 2000. u New Jerseyju i koncertno u Carnegie Hallu.

DVORAC MODROBRADOG U HRVATSKOJ I HRVATSKI UMJETNICI U NJEMU

Prva hrvatska izvedba *Dvorca Modrobradog* bila je 5. veljače 1966. u Narodnom kazalištu „Ivan Zajc“ u Rijeci. Dirigirao je **Vladimir Benić**, režirao **Dinko Svoboda**, a glavne su uloge pjevali **Ivan Stefanov** i **Blanka Zec**. Opera HNK-a u Zagrebu uvrstila je operu na repertoar 16. travnja 1999. Njome je svečano otvoren 20. Muzički biennale Zagreb. Dirigirao je Saša Britvić, režirao Petar Selem, a protagonisti su bili Neven Belamarić i gošća, mađarska mezzosopranistica Márta Lukin. Koncertno su je izveli 1981. Zagrebački simfoničari tadašnje Radiotelevizije Zagreb pod ravnanjem Uroša Lajovica, s Vladimirom Ruždjakom i Dunjom Vejzović. **Dunja Vejzović** je najpoznatiji hrvatski tumač tog djela u svijetu. Iste godine, 1981. sudjelovala je u koncertnoj izvedbi opere u Beču i na Svečanim igrama u Bregenzu sa Simfonijskim

orkestrom ORF-a, pod ravnanjem Lothara Zagroseka, i u listopadu u scenskoj izvedbi u Grand Théâtreu de Génève pod ravnanjem Horsta Steina, u režiji uglednog argentinskog redatelja Jorgea Lavellija sa Siegmundom

Nimsgernom kao Modrobradim. U listopadu 1985. sudjelovala je u koncertnoj izvedbi opere u Milanu, također s Nimsgernom. Dubravka Šeparović Mušović pjevala je Juditu 2008. u Državnom kazalištu u Saarbrückenu.

Dunja Vejzović

Nakladnik

Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog

Za nakladnika

Dražen Sirišćević, ravnatelj

Producentica programa

Ivana Kostešić

Urednica

Ivana Kostešić

Tekst

Marija Barbieri

Oblikovanje i grafička priprema

Intergrafika TTŽ d.o.o.

Lektorica

Rosanda Tometić

Tisak

Intergrafika TTŽ d.o.o.

Naklada

350 kom.

Cijena

20 kn

www.lisinski.hr

The Met
ropolitan
Opera **HD**
LIVE

METROPOLITAN
U LISINSKOM

G. Rossini:

LA DONNA DEL LAGO ŽENA S JEZERA

22. veljače 2015., 18:30 sati

Dirigent: **Michele Mariotti**

Uloge: **Joyce DiDonato** (Elena), **Daniela Barcellona** (Malcolm Groeme),
Juan Diego Flórez (Giacomo), **John Osborn** (Rodrigo), **Oren Gradus** (Douglas)

Joyce DiDonato i Juan Diego Flórez pjevaju u bel canto izvedbi *Žene s jezera*, po prvi put nastupajući u Metu. DiDonato pjeva glavnu ulogu Elene, mlade žene kojoj se udvaraju dva muškarca, a Flórez u svojoj petoj izvedbi *Live in HD* bel canto uloge Giacoma, dobronamjernog kralja Škotske. Michele Mariotti dirigira redateljskim debijem Škota Paula Currana u koprodukciji sa Santa Fe Operom u kojoj je premijera održana 2013. Uloge tumače Daniela Barcellona kao Malcolm, John Osborn kao Rodrigo i Oren Gradus kao Douglas.

The Metropolitan Opera

spozori Koncertne dvorane
Vatroslava Lisinskog:

GRAD ZAGREB

CROATIA OSIGURANJE
osiguranje 1864

Večernji list

Zagreb
moj grad